

ОПТИМАЛЬНЕ СПІВВІДНОШЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТА ТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ЕКОНОМІКИ

У статті розглядаються основні ознаки інноваційних та традиційних технологій навчання, їх оптимальне співвідношення у процесі психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів економіки в Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана.

Ключові слова: педагогіка вищої школи, технології навчання.

В статье рассматриваются основные признаки инновационных и традиционных технологий обучения, их оптимальное соотношение в процессе психолого-педагогической подготовки будущих преподавателей экономики в Киевском национальном экономическом университете имени Вадима Гетьмана.

Ключевые слова: педагогика высшей школы, технологии обучения.

In the article is exposed the essence of innovative and traditional technologies of studies, their optimal correlation in the process of the psychological-pedagogical preparation of economy teachers at Kiev National Economic University named after V. Getman.

Key words: pedagogics of the higher educational establishment, educational technologies.

Актуальність проблеми полягає в тому, що в сучасному вимогливому та швидкозмінному соціально-економічному середовищі рівень освіти значною мірою залежатиме від результативності запровадження технологій навчання, що ґрунтуються на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах та психолого-педагогічних теоріях, які розвивають діяльнісний підхід до навчання. Входження національної системи освіти до спільного європейського простору висуває вимогу вищим навчальним закладам: вдосконалення змісту та структури, форм і методів підготовки майбутніх фахівців; впровадження інноваційних технологій навчання, – з метою підвищення ефективності та якості навчання студентів, забезпечення об'єктивного та прозорого контролю знань і компетентності випускників [3].

У документах ЮНЕСКО технологія навчання розглядається як системний метод створення, застосування й визначення всього процесу викладання і засвоєння знань із врахуванням технічних

і людських ресурсів та їхньої взаємодії, завданням якого є оптимізація форм освіти [5]. Існує розгалужена класифікація технологій навчання, яка включає в себе технічні, економічні, соціальні, інформаційні, педагогічні технології. Ефективність останніх розширює можливості використання усіх інших технологій навчання, причому, в оптимальному співвідношенні інноваційних та традиційних технологій навчання.

Сучасний етап розвитку людства характеризується переходом до інформаційного суспільства, у якому постійно зростають обсяги інформації для засвоєння. Це стосується також і навчального процесу у ВНЗ, де відбувається значне збільшення обсягів навчального матеріалу, який необхідно засвоїти у процесі навчання. Ці обставини призводять до погіршення функціональних станів студентів та формування в них нерациональних стилів учіння. Розв'язати цю проблему, хоча б частково, можна за допомогою використання,

поряд з традиційними, інноваційними технологіями навчання.

Метою даної статі є розкриття сутності понять «інноваційні технології навчання», «традиційні технології навчання», їх оптимальне використання у процесі психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів економіки в Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана.

Перш ніж розглянути сутнісні ознаки інноваційних та традиційних технологій навчання, необхідно уточнити ключові поняття: «технологія навчання», «педагогічна технологія», «інновація», «інноваційне навчання», «традиційне навчання».

Як вказує В.А. Козаков, «технологія навчання – це реалізація детально описаного сполучення способів, засобів, методів, комунікації, відповідних висхідних умінь, навичок, знань, суб'єктів навчання, необхідних для забезпечення відтворювальності результатів їх дій у вигляді бажаних змін у поведінці студентів (учнів, слухачів), адекватно визначеним точним (операціоналізованим) цілям спільної діяльності навчання» [9, с. 36]. С.О. Сисоєва вважає, що «технологія навчання – поняття близьке, але не тотожне педагогічній технології, оскільки воно відображає шлях освоєння конкретного навчального матеріалу (поняття) у межах певного предмета, теми, питання і в межах обраної технології» [11, с. 8].

В.П. Безпалько підкреслює, що «педагогічна технологія – це сукупність засобів та методів відтворення теоретично обґрунтованих процесів навчання та виховання, що дозволяють успішно реалізовувати завдання освіти» [2, с. 28].

За М.В. Кларінім педагогічна технологія – «системна сукупність та порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних та методологічних засобів, що використовуються для досягнення освітньої мети» [8, с. 48].

І.М. Дичківська визначає, що «педагогічна технологія – це модель спільної педагогічної діяльності, продумана в усіх деталях з проектування, організації та проведення навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для студента і викладача» [6, 23].

Визначення вчених понять «педагогічна технологія» і «технологія навчання» вказують на те, що в навчальному процесі ВНЗ вони тісно переплітаються, що будь-яка технологія навчання реалізується в межах конкретної педагогічної технології, використовуючи розмаїття методів і способів навчання: традиційних, інноваційних, репродуктивних, інтерактивних.

Щоб розкрити сутність інноваційних технологій навчання, необхідно звернутися до витоку терміна «інновація».

Слово «інновація» має латинське походження і в перекладі означає: оновлення, зміни, введення нового. У педагогічній інтерпретації інновація

означає нововведення, що поліпшує хід і результати навчально-виховного процесу.

Дослідники проблем педагогічних інновацій (В.І. Загвязинський, М.В. Кларін, І.М. Дичківська, М.В. Артюшина) намагаються співвіднести поняття нового в педагогіці з такими характеристиками, як корисне, прогресивне, позитивне, сучасне, передове [1; 6; 7; 8].

Так, В.І. Загвязинський вважає, що нове в педагогіці – це не лише ідеї, підходи, методи, технології, які в таких поєднаннях ще не висувались або ще не використовувались, а й той комплекс елементів чи окремі елементи педагогічного процесу, які несуть у собі прогресивний початок, що дає змогу в ході зміни умов і ситуацій ефективно розв'язувати завдання виховання та освіти [7].

У науково-педагогічних дослідженнях існують різні погляди щодо інновацій у педагогіці. Одні вчені вважають інновації комплексним процесом створення, розповсюдження та використання нового практичного засобу в галузі техніки, технології, педагогіки, наукових досліджень [10]. Інші стверджують, що інновації не можуть зводитись до створення нових засобів навчання. Наприклад, І.П. Підласий вважає, що до інновацій у педагогіці належать не тільки ідеї і процеси, але й засоби та результати, взяті в якості інтегрального показника вдосконалення педагогічної системи [10].

Розбіжності в тлумаченні поняття «інновація» спричинені неоднаковим баченням їх авторами сутнісного ядра, а також радикальності нововведень. Одні з них переконані, що інноваціями можна вважати лише те нове, яке має своїм результатом кардинальні зміни в певній системі, інші зараховують до цієї категорії будь-які, навіть незначні, нововведення.

У психолого-педагогічних дослідженнях М.В. Артюшиної підкреслюється, що інноваційна діяльність в освіті може бути різною за своїм характером; особливістю сучасної системи освіти України є співіснування двох стратегій: традиційної та інноваційної. *Традиційне навчання* – орієнтоване на збереження і відтворення культури, забезпечує стабільність у соціумі за рахунок переважно репродуктивної діяльності учнів, формування виконавських здібностей, розвиток уваги і пам'яті. *Інноваційне навчання* – стимулює новаторські зміни в культурі, соціальному середовищі; орієнтоване на формування готовності особистості до динамічних змін у соціумі за рахунок розвитку здібностей до творчості, різноманітних форм мислення, а також здатності до співробітництва з іншими людьми [1]. Специфічними особливостями інноваційного навчання є його відкритість майбутньому, здатність до передбачення на основі переоцінки цінностей, налаштованість на конструктивні дії в нових ситуаціях [1]. Однак виділення двох підходів до освіти і навчання (тради-

ційного та інноваційного) не означає неможливості інноваційних пошуків в обох напрямках. Аналізуючи роботи західних дослідників, М.В. Кларін виділяє два типи інновацій: *інновації-модернізації*, що модернізують навчальний процес, спрямовані на досягнення гарантованих результатів у межах його традиційної репродуктивної орієнтації; *інновації-трансформації*, що перетворюють традиційний навчальний процес, спрямовані на забезпечення його дослідницького характеру, організацію пошукової навчально-пізнавальної діяльності [8].

Принциповою розбіжністю цих двох підходів є роль тих, хто навчається, у реалізації інноваційної діяльності. За традиційного підходу студент чи учень залишається пасивним сприймачем навчальної інформації, а нові технології спрямовані на вдосконалення процесу засвоєння набутих знань.

Модернізація системи освіти пов'язується, насамперед, із введенням в освітнє середовище інноваційних технологій навчання, в основу яких покладені цілісні моделі навчально-виховного

процесу, засновані на діалектичній єдності методології та засобів їх здійснення [5].

Динаміку впровадження інновацій у навчально-виховний процес ВНЗ можна дослідити на прикладі психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів економічних дисциплін у Київському національному економічному університеті. Така підготовка охоплює блок навчальних дисциплін: «Психологія та педагогіка», «Психологія діяльності та навчальний менеджмент», «Комунікативні процеси в навчанні», «Методика викладання економіки». Вона є невід'ємною складовою професійного становлення майбутніх фахівців у вищих економічних навчальних закладах та забезпечує особистісну підтримку запровадження сучасних інноваційних технологій навчання у вищу освіту.

При порівнянні складових процесу навчання в умовах традиційних та інноваційних технологій навчання виявляється розбіжність, яку відображено в таблиці.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика складових процесу навчання при використанні традиційних та інноваційних технологій навчання

Складові процесу навчання	Традиційні технології навчання	Інноваційні технології навчання
Мета	передача знань, ознайомлення з культурою, засвоєння соціального досвіду	сприяння самореалізації і самоствердженню особистості, культурний обмін
Зміст	знання, вміння, навички, розрізнені предмети	цінності, компетенції, інтегровані курси, модулі
Форми і Методи	індивідуальна чи фронтальна робота, репродуктивні, пояснювально-ілюстративні методи	різноманітні форми спільної діяльності, самостійна робота, продуктивні, творчо-пошукові, дослідницькі методи
Управління	студент – об'єкт педагогічного впливу, викладач – службовець, транслятор знань; авторитарно-репресивний стиль управління	студент – суб'єкт навчання, викладач – наставник, гуманіст, помічник; демократичний, заохочувальний стиль управління
Контроль	переважно зовнішній, операційний	переважно внутрішній, цілісний
Результати	безініціативна, малоактивна, мало адаптована до життя особистість, з окремими уривками знань	активна, ініціативна, розвинута, розкута, впевнена в собі, життєстійка особистість, що довіряє собі і оточуючим

З метою визначення ставлення викладачів та студентів до впровадження та застосування інноваційних технологій навчання було проведено опитування в Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана. Всього було опитано 177 осіб (65 викладачів та 112 студентів).

Якщо проаналізувати відповіді респондентів щодо ставлення їх до окремих компонентів інноваційних технологій навчання (ІТН), то викладачі на перше місце поставили: «цілі, цінності» – 57 % осіб; на друге місце – «зміст, форми, методи навчання і контролю» – 31 % осіб; на третє місце –

«умови навчання, управління, взаємовідносини» – 11 % осіб. Студенти також виявили ставлення до ІТН: на перше місце поставили: «цілі, цінності» – 38 % осіб; на друге місце – «умови навчання, управління, взаємовідносини» – 33 % осіб; на третє місце – «зміст, форми, методи навчання і контролю» – 29 % осіб. Як виявилось, викладачі віддають перевагу цілям та цінностям у процесі застосування інноваційних технологій навчання; відповіді студентів щодо компонентів «цілі, цінності», «зміст, форми, методи навчання і контролю», «умови навчання, управління, взаємовідносини» розподілились майже однаково.

Таблиця 2

Результати опитувань викладачів та студентів КНЕУ щодо застосування інноваційних технологій навчання (ІТН)

Викладачі	Студенти
I. Потреба в ІТН в освіті: а) висока 87 %; б) посередня 11 %; в) низька 8 %.	I. Потреба в ІТН в освіті: а) висока 77 %; б) посередня 14 %; в) низька 9 %.
II. Самооцінка готовності до застосування ІТН: а) висока 27 %; б) посередня 73 %; в) низька 0 %.	II. Самооцінка готовності до навчання в умовах ІТН: а) висока 15 %; б) посередня 65 %; в) низька 10 %.
III. Ставлення до ІТН: а) позитивне 54 %; б) обережне 46 %; в) негативне 0%.	III. Ставлення до ІТН: а) позитивне 48 %; б) обережне 46 %; в) негативне 6 %.

Результати дослідження свідчать про те, що в суб'єктів навчання сформоване позитивне ставлення до впровадження інноваційних технологій у навчальний процес, але готовність до їх застосування залишається ще невисокою. Тому успішна реалізація інноваційних технологій навчання можлива за умов оптимального поєднання їх з традиційними технологіями.

У навчальному процесі під час викладання та вивчення циклу психолого-педагогічних дисциплін у КНЕУ використовуються як традиційні методи та форми навчання (лекції, практичні та семінарські заняття), так і методи активного навчання або інноваційні (дискусії, тренінги, кейс-методи, «мозковий штурм», сюжетно-рольові ігри). При цьому важливо, щоб процес навчання мав пошуковий, творчий, продуктивний, а не репродуктивний, відтворювальний характер.

Лекції викладача повинні носити оглядово-проблемний характер з визначенням дискусійних питань. Безперечно, для лекції характерні певні недоліки, серед яких – монологічність викладу матеріалу, доволі слабкі можливості оперативного контролю з боку викладача за процесом засвоєння навчального матеріалу, обмеженість у реалізації індивідуального підходу. Разом з тим, дидактичний потенціал лекції розкривається в її функціях: інформаційній (подається необхідний навчальний матеріал), стимулюючій (активізує, збуджує інтерес до певної проблеми), виховній та розвиваючій (надає оцінку явищам, розвиває мислення) [12].

Продуктивному та творчому рівню засвоєння знань студентів має слугувати семінарсько-практичне заняття, на якому відпрацьовуються практичні навички, а також (друга половина заняття) обговорюються дискусійні питання. Тобто традиційні методи та форми навчання поступово трансформуються в інноваційні.

Засвоєння навчального матеріалу з дисциплін «Психологія та педагогіка», «Психологія діяльності та навчальний менеджмент» включає послідовне досягнення чотирьох рівнів: відтворення,

розуміння, використання й створення. Формування вмінь, що репрезентують всі ці рівні засвоєння (репродуктивний, реконструктивний, творчий) забезпечується на лекціях, практичних та індивідуально-консультаційних заняттях і в ході самостійної роботи студентів шляхом опанування двох самостійних блоків: теоретичного і практичного.

- теоретичний блок має забезпечити опанування та засвоєння понятійно-термінологічного апарату психології і педагогіки (репродуктивний рівень);
- практичний блок має сформувати вміння та навички застосовувати методи психології та педагогіки для вивчення психічних явищ, діагностики психічних властивостей, аналізу як власної особистості так і особистості інших людей, оптимізації взаємодії в діаді, малій групі, колективі тощо (реконструктивний рівень); вдосконалення процесу самоуправління власною діяльністю (творчий рівень).

В основу реалізації поставлених цілей покладена індивідуально-кооперативна технологія навчання, яка гармонійно поєднує *індивідуальне навчання* (активна, конструктивна і результативна самостійна діяльність учіння студента) та *кооперативне навчання* (активна діяльність студента в малих групах на практичних заняттях, що створюються для розв'язання ситуацій і вимагає застосування таких активних методів-способів, як «малі групи», «мозковий штурм», дискусія, сюжетно-рольові ігри, симуляції, парна робота, презентації тощо).

Дуже важливим є спільна робота студентів у «малих групах». Ця методика пропонує зміну традиційної ситуації на семінарських заняттях. Роль викладача змінюється з традиційної на посередницьку. Головним стає колективне знання групи, допомога в з'ясуванні окремих питань, обговорення підготовлених повідомлень, доповідей, рефератів. Розмір такої групи залежить від кількості студентів в академічній групі, доступності джерел і змісту завдання. Як правило, це

4-5 студентів. Робота в «малих групах» сприяє залученню всіх студентів до роботи, але з урахуванням рівня їх знань та можливостей або «рівня актуального розвитку (РАР)» за Л.С. Виготським (визначається тим, що учень уміє робити виключно самостійно) [4, с. 344]. При цьому здійснюється диференційний підхід до визначення завдань. Крім того, цей метод передбачає роботу в «зоні найближчого розвитку» (ЗНР) всіх учасників. ЗНР – це відстань між РАР і рівнем можливого розвитку, який визначається за допомогою більш складних задач, які вирішуються у співробітництві з одногрупниками або під керівництвом вчителя [4; 9]. Крім того, робота студентів в «малих групах» має можливість:

- заохочувати студентів до діалогу;
- залучати до обговорення проблем без будь-яких обмежень;
- ставити проблеми, які викликають загальний інтерес;
- шукати згоди в суперечливих ситуаціях;
- обмінюватися думками, порівнювати протилежні позиції.

Внаслідок роботи студентів у «малих групах» рівні здобутих знань переходять зі зони найближчого розвитку (коли учасники спільно вирішують задачі) в рівень їх актуального розвитку (учасники вирішують задачі самостійно). Крім того, досвід студентів збагачується вміннями:

- брати на себе відповідальність за спільну та індивідуальну діяльність;
- відстоювати свою позицію;
- співпрацювати, обмінюватися інформацією;
- виконувати різні ролі та брати на себе відповідальність (роль лідера, автора, репортера, спостерігача).

Завдання викладача при груповій роботі:

- правильно сформулювати завдання та забезпечити взаємодію груп;
- підготувати цікавий заохочувальний матеріал;

- бути партнером, вносити корективи, направляти роботу груп.

Саме тому переважну більшість навчальних годин із дисципліни займає робота на практичних заняттях, самостійна та індивідуально-консультативна робота студентів. Частка лекцій на денній формі навчання займає приблизно 1/5 від загального обсягу годин.

Навчання, контроль і оцінювання знань студентів проводиться за кредитно-модульною системою організації навчального процесу (КМСОНП), яка надає можливість персоналізувати навчання; забезпечувати індивідуальний темп навчання в залежності від знань, умінь і можливостей студентів; здійснювати постійний контроль досягнення поставлених цілей; застосовувати єдині критерії оцінки знань і навичок студентів; враховувати рівні раніше засвоєних знань; орієнтувати процес навчання на майбутню професійну діяльність викладача економічних дисциплін; розвивати вміння використовувати теоретичний матеріал на практиці; максимально активізувати навчально-пізнавальну діяльність та забезпечувати формування особистості студента, здатної до інноваційної діяльності.

Отже, впровадження в навчальний процес інноваційних технологій навчання в оптимальному поєднанні їх з традиційними надає можливість студентам здобувати і засвоювати нові знання на основі самостійного пошуку, аналізу наукових досліджень минулого і сучасності; знаходити нові ідеї та використовувати можливість їх оптимальної реалізації; вдосконалювати способи навчально-пізнавальної діяльності. Напрямками подальшого дослідження можуть бути: розробка оновлених критеріїв якості традиційних методів та форм навчання; забезпечення психолого-педагогічних умов впровадження інноваційних технологій навчання в процесі психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артюшина М.В. Психолого-педагогічні аспекти інноваційного навчання студентів // Досвід організації та активізації навчального процесу на основі впровадження інноваційних технологій: Зб. матеріалів наук.-метод. конф. 5-8 лютого 2008 р. – У 2 т. – Т. 2. – К.: КНЕУ, 2008. – С. 24-26.
2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989. – 192 с.
3. Болонський процес у фактах і документах / За ред. Ніколаєнка С.М. – К.: Вид-во Дельта, 2007. – 53 с.
4. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М.: Педагогика-Пресс, 1996. – 538 с.
5. Вища освіта України і Болонський процес / За ред. В.Г. Кремня. Авт. кол.: Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабін І.І.: Навчальна книга. – Тернопіль: Богдан, 2004. – 382 с.
6. Дичківська І.М. Основи педагогічної інноватики: Навч. посібник. – Рівне: РДГУ, 2001. – 233 с.
7. Загвязинский В.И. Теория обучения: Современная интерпретация: Учеб. пос. – М.: Изд. центр «Академия», 2001. – 192 с.
8. Кларин М.В. Инновации в обучении: метафоры и модели: Анализ зарубежного опыта. – М.: Наука, 1997. – 223 с.
9. Козаков В.А. Дзвінчук Д.І. Психолого-педагогічна підготовка фахівців у непедагогічних університетах: Монографія. – К.: ЗАТ «НІЧЛАВА», 2003. – 140 с.
10. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учебное пособие для студ. пед. вузов / Под ред. Е.С. Полат. – М.: Академия, 2001. – 271 с.
11. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті / За редакцією проф. С.О. Сисоевої. – К.: ВІПОЛ, 2001. – 502 с.
12. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности. – М.: Академия, 2001. – 304 с.

Рецензенти: д.пед.н., професор Мейжис І.А.,
д.пед.н., професор Гребенюк Г.Є.

© Борисенко Л.Л., 2009

Стаття надійшла до редакції 10.04.2009 р.